

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 65

Fylke: Nørland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Nord-Rana

Emne: Folkelige musikkinstrument

Bygdelag: Langvassgrenda

Oppskr. av: Nils O. Ravnåa

Gard: Ravnåa

(adresse): Ytteren i Helgeland

G.nr. 1200 Br.nr. 22

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Ja

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Etter eget røynsle

SVAR

Bolk A4

-MUSIKKINSTRUMENT--

Fiolinen, fela, flatfela (barnefela med to streng
er// instrumentet har vært brukt i byggda saa langt tra-
disjon gaar tilbake..

LAUSE DELER til instrumente er følgende:: boga, strenghe-
st, strengholder, festeknapp, fôr strengholderen, gripe--
brett, strenge og stillskruer.. Det lever ennaa flere som
av de folk som i sin ungdomstid laget feler som var fli-
nke felemakere..

Punkt 2.: En har ikke kjenskap naar instrumentet kom
i bruk..

Antagelig ble første fela innkjøpt fra Bergen av fiskere
og skjøytefarere som reiste til Bergen paa sine handels-
turer.. Der ved kom felespillet-- og model til Nord-Nørge
og mange flinke treskjarere opptok arbeidet av feler som
industri. Og da positivet omkring 1860 aarene ble inført
kom felespillet mer og mer av bruk som dansemusikk paa
markederne, ved større bryllup og større samenkomster..

DE første positiv i Nordland ble fabrikkert i Steinkjær,
endel fra Bergen og fra Troms.. Positive fortrenget fela
etterhvert fra de større dansefester, men som musikk i
hjemmene har de holdt seg gjennom tiderne til no.. I 1870
aarene kom akkordiummet -trekkspillet-- som samspill med
fela.. Bruken av fiolen til dansemusikk har vært brukt

2
saa langt tilbake som bebyggelsen. Fiolinen bruktes ogsaa til samspill med positivet og det dannedes musikklag som reiste omkring fra bygdelag til bygdelag eller ble hentet til større stevner, som var deres hovedsaklige leveveg.

4)) I 1860-70 aarene kom de første gitarene til distriktet innført ved norske og svenske emisærer og benyttedes til deres akkompagneredes sang ved kristelige møter og sammenkomster..

Viderekom akordiumet, -trekkspillet- ble innført og og benyttedes i samspill med fiolinen under sammenkomster men felaen har hevdet heders plassen i de fleste hjem ned gjennom tiderne, og i de fleste bygdelag var der rene kunstnere. Vi kan saaledes nevne: Jens Olsen Steinkjønli
født den død i 1882. Jøn Johansen Rausanaksel
født den død i Johannes Pedersen Dal
født den død i og Ole Jønassen Fagerli
født den 8 Januar 1815 i Storrøvatnet Nord-Rana død den 24 januar 1885 i Fagerli. Sistnevnte kunne saaledes spille ca. 200 polsdanser hvorav de fleste hadde han komponert selv.

5)) Formen av de her første kjente felaer var omtrent den samme som nu, men kunne variere litt i størrelse og tykkelse og hadde 4 strenger, løse deler som foran nevnt under punkt I..

6)) **MATRIALET.** Flatfela -barnefela- var laget av et uthulet stykke tre uten paalimte side vegger med ett lyd- hull og bruktes med boge. Formen paa den almindelige fela har ikke forandret seg stort ned gjennom tiderne størrelsen har dog variert noget uten det ha noget og si paa innstrumentets godhet. Brystfjela var gran, vekkene eller sideveggene var av grønn bjerk selje ogsaa rogn, bunnen var bjerk. Vekert eller sideveggene gjordes halvferdige og koktes myke og sattes i formen de skulle ha til de var tørre. Bryst og rygg høvledes og skrapedes til den tykkelse dem skulle ha før dem limtes sammen.

Fiolinen hadde 3 lyd hull et midt mellem strengholdern og gripebrette og et S8formet paa hver side.. Den dekoreretes

(eller ring) ofte med farvet havre halm eller spon i kantene og rundt lyd hullene.

7) S6m arbeids redskap bruktes sag, 6ks og diverse skraper av jerner og glass.. Til den fineste avpussing bruktes smergelpapir, og skuregres (sjefting).

8) SALMODIKON eller langspill er nok det eldste av alle strengeinstrument. Var laget langstrakt firkantet ca. med gripebrett og innlagte tonetrinn og en streng

Deemere fullkomne hadde 3 utskiftbare gripebrett,, et for alminelig tall,, ett for alminelig bokstaver og et for not etegn. Salmodikonet bruktes under sang6velser i heime ne og de f6rste folk6skoler under sang6velser med boge, men en flink spiller kunne knipse slotter til dans paa disse.

a)) Strengene til diss instrumenter lagedes av tarmen hestetagl eller av fine dyre sener. Fra 18700aarene ble det ganske alminelig aa faa kj6pt strengene. I de fleste bygdene var dem flinke til aa arbeide tarmstrenger.

b)) Fra 18900aarene ble det alminellig aa faa kj6pt stre nger av metall.

9) B6re nogen ubetydelige forandringer.

4

10) Men disse forandringer har ikke hatt nogen betydning.

11) Er besvart foran.

12) Overtru eller sagn. Man skulle sitte i kvernhuset ved midnatt julenatten og spille på en avnagen kjøttbog, men man måtte ikke bli redd om man fikk se eller høre noget unaturlig eller gi lyd fra sig, for da mislykkedes det. -- Der lever folk fremdeles som i sin ungdomstid var flinke til å arbeide salmodikon og fioliner og gitarer dem satte bumerket på de instrumenter de laget (1875-årene).

Se side 12.(d.v.s. s.12 i konseptet. Der står om fys-harmonika, seljefløyte, Kråkskrammel.)

Signalinstrumenter.

a) Ropert. Roperten var laget av et stykke tre som var konisk.

b) Tåkeluren. var laget av jernblek som en langstrakt trakt med avtagbart munnstykke, med metall tunge, så tonerne kunne varieres noget.

c) Bukkehornet. Var et middels stort bukkehorn som kvekken var kokt og tatt ut av. Det skulle adskillig øvelse til for å bli flink til å blåse i bukkehorn eller flaske.

e) Blåse i gresstrå. Man legger et gresstrå mellom begge tommelfingrene som man blåser mot og som giver lyd.

f) Blåse i nevene. Man stiller fingrene mot hverandre slik at der kan frembringes lyd.

g) Å blåse i tut. Man tar stengelen av en bjynnstut med bunn i og skjærer på skrå fra begge sider.

h) Å blåse i bjynnstut. Man tar et ledd av bjynnstutstengelen som man skjærer tversover ved øvre bunn og kløver stengelen med en tynn bordkniv.

i) Skogluren. I gammel tid var det vanlig at man hadde skoglur på de større gårdene til lands, den tjentes til to formål På den tid ulv, bjørn og jerv huserte om på gårdene, bruktes den til å varsle naboene i strøket. Det var da nogen særskilte lyder som spiltes. I den senere tid bruktes den som et slags musikkinstrument.

Ungdommen tok den med sig på sine søndagsturer og spilte, og andre ungdommer kunne svare langt borte, - fra 8 til 10 km.

Den lagdes på to litt forskjellige måter, røret var i første

tilfellet av to ca.75 cm. lange lekter og halvrunde som der h vledes en renne i hver, lagdes sammen så der dannedes et rør på ca.3/8" hvorpå sattes en tynn trakt ca 10 cm i diameter og lintes på røret. Dermed var denne model ferdig til bruk. En anden model var røret laget slik at der limedes tynn fin never på en stav av passende tykkelse hvoretter der limedes med t ger tatt i tett bortetter som lintes sammen med neveren og ente i en trakt som endte på samme måte som foran nevnt, ved   trekke staven ut fik en derved det nødvendige og vakre hul gjennom røret. Denne skoglur hadde den fordel at der kunne frembringes flere tonearter på grunn av det b ielige rør og det mange lyd hull som på seljefl yta. Det var en sann nytelse   lytte til flinke skoglurspillere.

fysharmonika -- husorgel.--

Den første fysharmonika i Nord-Rana ble arbeidet av mi  onkel Per Andersen Asphaug i 1820-årene.

Seljefl yta er kjent fra gammel tid, så nogen beskrivelse behøves ikke.

Larmeinstrumenter.

Kr kskrammel var laget av en ramme ca.10x12 cm. med grovtagget rull i nerenden og med fire fjere av rogn eller eine nittet fast i øvre enden slik at den strammedes mot rullen. På enden av rullen var anbrakt en veiv for   dra rundt, for derved   frembringe lyd. I andre tilfeller var anbragt vindhane på aperatet så vind dreiede både valsen og aperatet rundt.

Finnflerra dette aparat bestod av flere tynne trespiler som var festet samen til hverandre med tråd, men man sverret rundt med den ene frembraktes lyd. Disse aparater bruktes for   skremme kr ker og høns med videre.

Eolsharpa er kjent fra gammel tid.

De ovennevnte byinstrumenter var lite kjent på landet, og bruktes i gamel tid kun hos ebedsmenn.

3) Mye av den gamle folkemusikken blev opptat på dem og nye innført på grunn av den store forbindelse mellom nord og s rNorge.